

Vaslav Skopets

Kirkkoslaavi ja sen vaihtoehdot liturgisena kielenä ortodoksisessa kirkossa

Nykyinen keskustelu liturgisista kielistä slaavilaisten kielten alueen ortodoksisissa kirkoissa alkoi noin 30 vuotta sitten neuvostovallan alkaessa hajota Venäjällä. Vapauden koitettua ortodoksiset kirkot alkoivat täyttyä ihmisistä, joiden kokemus ja tietämys kirkosta ja hengellisestä elämästä olivat vähäisiä. Samoihin aikoihin käynnistyi tutkimustyö ja julkinen keskustelu kirkon liturgisesta kielestä. Keskustelun ytimessä on ollut kirkkoslaavin kielen asema sekä tulevaisuus liturgisena kielenä. Tässä katsauksessa käsittelem tätä liturgisesta kielestä käytyä keskustelua ja sen tämänhetkisiä tuloksia pääasiassa Venäjällä.

Tällä hetkellä keskustelijat Venäjän ortodoksisen kirkon piirissä ovat jakautuneet kolmeen ryhmään: 1) Konservatiivisesti suuntautuneet, jotka kannattavat kirkkoslaavin kielen käyttöä eivätkä halua mitään muutoksia liturgiseen kieleen, raamatunteksteihin eikä liturgisiin teksteihin; 2) Sopeuttamisen kannalla olevat¹, joiden mielestä kirkkoslaavin kieli pitää vähitellen uudistaa ja muokata venäjän kielen suuntaiseksi; tästä ryhmästä osa on sitä mieltä, että raamatuntekstejä voidaan lukea myös venäjän kielellä; ja 3) Uudistuksen kannattajat, joiden tavoitteena on, että kaikki jumalanpalvelusten tekstit sekä raamatuntestit luetaan venäjän kielellä.

Keskustelu liturgisesta kielestä karkasi käsistä 1990-luvulla, jolloin ryhmä moskovalaisia seurakuntalaisia pappi Georgi Kochetkovin johdolla alkoi kääntää liturgisia tekstejä venäjäksi ja avoimesti kannattaa sekä käyttää venäjänkielisiä tekstejä jumalanpalveluksissa. Neuvostovallan hajottua olosuhteet olivat tuolloin vaikeat sekä kirkossa että yhteiskunnassa yleensäkin. Ihmiset etsivät uusia tai unohtuneita vanhoja hyviä arvoja. Tämän vuoksi monet nousivat puolustamaan ortodoksisia arvoja ja perinteitä ja vastustivat näitä liturgiseen kieleen liittyviä uudistuksia ja muutoksia. Heidän mielestään kirkkoslaavin kielen säilyttäminen muuttamattomana oli nimenomaan pyhän ja muuttumattoman ortodoksisen perinteen vaalimista ja säilyttämistä.

1990-luvulla oli suuri puute jumalanpalveluskirjoista ja niitä painettiin kiireesti sadan vuoden takaisten kirjojen näköispainoksina. Sen vuoksi kirkon johdolla ei ollut silloin aikaa pohtia kysymystä jumalanpalveluskielestä; tärkeintä oli huolehtia nopeasti kasvavan kirkossa kävijöiden joukon tarpeista kouluttamalla pappeja, painamalla kirjallisuutta, järjestämällä jumalanpalveluksia ja kunnostamalla kirkkoja. Vasta 2000-luvun puolivälissä papeilla alkoi olla koulutusta, alkoi ilmestyä tutkimuksia kirkkoslaavin kielestä ja sen kehitysvaiheista, alettiin järjestää ja kehittää katekumeeniopetusta seurakunnissa ja myös piispat alkoivat ottaa kantaa sekä kielikysymykseen että seurakuntalaisten opettamiseen. Siihen mennessä kirkko oli valitettavasti ehtinyt jakaantua jo kahteen leiriin kieliasiassa, konservatiivisesti suuntautuneisiin ja uudistusta kannattaviin, ja heidän välinen keskustelunsa oli jo ajautunut toistensa syytelyihin ja leimaamisiin. Suurimmalla osalla papistosta ja seurakuntalaisista ei tuolloin vielä ollut selkeää mielipidettä kieliasiasta ja monet pelkäsivät ilmaista mielipiteitään avoimesti, koska eivät halunneet kummankaan leirin leimaa.

Venäjällä tehtiin vuonna 2011 laaja kysely ortodoksisen kirkon liturgiasta kielestä, jossa vastaajilta kysyttiin, kumman kielen käyttöä he kannattavat, venäjän vai kirkkoslaavin kielen tai mahdollisesti jotakin siltä väliltä. Vastaajista 18 % kannatti venäjän kieltä liturgisena kielenä, 19 % halusi säilyttää kirkkoslaavin kielen keskeisten tekstien osalta ja siirtyä muuten käyttämään venäjän kieltä, 20 % hyväksyi osan teksteistä venäjänkielisenä, mikäli pääosa teksteistä pysyisi kirkkoslaavinkielisenä; 16 % halusi säilyttää kaikki jumalanpalveluksen tekstit kirkkoslaavinkielisinä, kun taas 27 %:lla vastaajista ei ollut selkeää mielipidettä kieliasiasta.²

Vuonna 2011 Venäjän patriarkaatti julkaisi virallisen lausunnon liturgiasta kielestä kirkossa. Lausunnossa todetaan, että jumalanpalvelustekstien ymmärtäminen on tärkeää ja sitä voidaan edistää lisäämällä kirkkoslaavin kielen opetusta seurakuntalaisille sekä sopeuttamalla kirkkoslaavinkieltä systemaattisesti nykyvenäjän suuntaan. Lausunnossa todetaan myös, että kirkkoslaavin kieli ei ole aiemminkaan ollut muuttumaton, vaan sitä on historian kuluessa koko ajan muokattu aina kyseisen ajan nykykielen suuntaan, ja että monissa kirkkoslaavinkielisissä käännöksissä on edelleen myös käännösvirheitä, jotka edellyttävät korjaamista. Lausunnon laatijat korostavat, että on välttämätöntä aloittaa sellaisten kirkkoslaavinkielisten sanojen korvaaminen, joita venäjänkielinen ei ymmärrä. Lausunnossa käsitellään myös kirkkoslaavin kielen lauserakennetta, mutta siitä ei käy suoraan ilmi, sisältyykö myös

lauserakenteen muuttaminen tulevaan kirkkoslaavin kielen sopeuttamiseen.³ Lausunto on saanut myrskyisän vastaanoton sekä konservatiivisesti suuntautuneiden että uudistusta kannattavien ryhmissä, ja samalla myös sopeuttamisen kannalla olevien joukossa on herännyt keskustelu siitä, missä määrin on oikeutettua muuttaa kirkkoslaavin kieltä ja toisaalta missä määrin voitaisiin käyttää venäjän kieltä.

Konservatiivisesti suuntautuneet perustelevat kirkkoslaavin kielen sellaisenaan säilyttämistä pääasiassa seuraavasti: 1) Kirkkoslaavin kieli on sakralinen ja pyhä kieli, sillä samoin kuin ihminen ei ymmärrä sakramentteja ei hänen tarvitse ymmärtää jumalanpalvelustakaan, koska se on itsessään sakramentti; 2) Mikä tahansa muutos jumalanpalvelukseen voi tuoda mukanaan paljon muita muutoksia ja samalla lopulta hajottaa ja mitätöidä pyhää kirkkoa; 3) Kirkkoslaavin kieli on kaikkia slaavilaisia ortodokseja yhdistävä kieli; 4) Kirkkoslaavin kieli on kaunis ja moniulotteinen eikä venäjän kielellä pysty ilmaisemaan asioita yhtä syvällisesti ja monipuolisesti; ja 5) Kirkkoslaavin kieleen tehtävät muutokset saattavat johtaa kirkon jakaantumiseen.⁴

Uudistusta kannattavat puolestaan haluavat korvata kirkkoslaavin kielen venäjän kielellä seuraavin perustein: 1) Ortodoksinen kirkko syntyi slaavilaisien kielten alueille juuri siksi, että kirkolliset tekstit käännettiin kansankielelle jo 800-luvulla; 2) Kirkkoslaavin kieltä on muokattu aina tietyn ajan nykykielen suuntaiseksi viimeisen tuhannen vuoden aikana, minkä vuoksi sitä ei voida pitää muuttumattomana;⁵ 3) Jumalanpalvelustekstit on käännetty ja otettu käyttöön menestyksekkäästi jo monilla kansankielillä. Serbian ja Bulgarian ortodoksisissa kirkoissa on jo pidempään käytetty serbin ja bulgarian kieltä kirkkoslaavin kielen rinnalla, ja niiden lisäksi käytetään myös sopeutettua kirkkoslaavin kieltä; 4) Venäjän kieli on riittävän rikas ja kaunis, jotta sillä voitaisiin ilmaista jumalanpalveluksen sisältöjä yhtä syvällisesti kuin kirkkoslaavin kielelläkin; 5) Jumalanpalveluskielen ymmärtäminen antaa enemmän mahdollisuuksia katekumeeniopetukseen ja jumalanpalvelukseen osallistumiseen.⁶

Sopeuttamisen kannalla olevat näyttävät muodostavan tällä hetkellä suurimman ryhmän sekä papiston että maallikoiden keskuudessa. Heidän tavoitteenaan on vähittäinen kirkkoslaavin kielen sopeuttaminen nykyvenäjän kanssa ja osittainen venäjänkielisten raamatuntekstien käyttö seuraavin perustein: 1) Kirkkoslaavin kieli on ollut tähänkin saakka jatkuvassa muutoksessa ja tätä muutosprosessia voidaan jatkaa ilman että kielen kauneus ja syvällisyys katoaa; 2) Vähittäinen kirkkoslaavin kielen muuttaminen ja sopeuttaminen ei

johda kirkon jakaantumiseen; 3) Kirkkoslaavin kielen säilyttäminen säilyttää samalla kirkon sen historiallisessa kontekstissa; 4) Kirkkoslaavin kielen tutkimuksen ja opetuksen lisääminen antaa mahdollisuudet syvällisempään jumalanpalveluksiin osallistumiseen; 5) Kirkkoslaavin kielen lauserakenteen muokkaaminen ja vaikeasti ymmärrettävien sanojen korvaaminen lisäävät myös jumalanpalveluksien ymmärtämistä.⁷

Sopeuttamisen kannalla olevien vaihtoehto, jolla on tällä hetkellä enemmistön kannatus, on kompromissi kahden ääripään vaihtoehdon välillä. Tällä hetkellä kirkkoslaavin tutkimukseen on alettu kiinnittää enemmän huomiota ja siihen suunnataan varoja. Vuonna 2009 avattiin kirkkoslaavin kielen tutkimuskeskus Venäjän kielen yliopistossa Moskovassa. Keskuksen johtaja Aleksander Kravetskij korostaa, että keskuksen tutkimus keskittyy nykyisessä jumalanpalveluselämässä käytettävän kirkkoslaavin kielen tutkimiseen. Keskuksessa toteutetaan tieteellisiä projekteja ja järjestetään myös avoimia yleisöluentoja. Kravetskijn mukaan on ongelmallista, että ennen keskuksen avaamista Venäjän ortodoksisen kirkon nykyistä jumalanpalveluskieltä ei ollut lainkaan tutkittu.⁸

Aleksander Kravetskij ja Aleksandra Pletneva ovat tutkineet kirkkoslaavin kielen historiaa venäläisen nykykirkkoslaavin kielen näkökulmasta. He jakavat venäläisen kirkkoslaavin kielen historian neljään vaiheeseen: 1) Varhaisvaihe (900–1721), jolloin kirkkoslaavin kieltä sopeutettiin vapaasti aina kyseisen ajan ymmärrettävälle venäjän kielelle. Tuolloin venäläinen kirkkoslaavin kieli irtaantui kehityksessä omaksi kielekseen muista kirkkoslaavin kielistä. Vaihe päättyy patriarkka Nikonin reformeja (1650–1660) seuranneeseen ortodoksisen kirkon jakaantumiseen, jolloin jumalanpalvelusteksteihin oli tehty paljon muutoksia lyhyessä ajassa;⁹ 2) Synodaalinen vaihe (1721–1917), jolloin jumalanpalveluskirjat painettiin ainoastaan synodin siunauksella ja teksteihin tehdyt muutokset olivat vähäisiä 1800-luvun loppupuoliskolle saakka. Vuonna 1869 synodi kuitenkin perusti komitean, jonka tehtävänä oli jumalanpalvelus- ja evankeliumitekstien korjaaminen, toimittaminen ja sopeuttaminen venäjän kielen kanssa. Komitea jatkoi toimintaansa vuoteen 1917 saakka, oli mukana samana vuonna pidetyn Venäjän ortodoksisen kirkon kirkolliskokouksen valmisteluissa ja esitti teksteihin paljon muutoksia ja korjauksia, joista mitään ei ehditty toteuttaa;¹⁰ 3) Neuvostovaihe 1918–1987 jaetaan kahteen kauteen 1918–1943 (kirkon vainot) ja 1943–1987 (Moskovan patriarkaatin aika), jolloin kirkollisiin teksteihin ei tehty merkittäviä muutoksia;¹¹ 4) Neuvostoliiton jälkeinen vaihe, joka alkoi vuonna 1987.¹² Tutkimus

osoittaa, että kirkkoslaavin ja venäjän kielet ovat aikojen kuluessa vaikuttaneet voimakkaasti toisiinsa. Kirkkoslaavin sanasto ja kielioppi ovat venäläistyneet, kun taas venäjän kielen lauserakenne ja kielioppi ovat monipuolistuneet kirkkoslaavin suuntaan.¹³

Metropoliitta Ilarion (Alfejev) toteaa eräessä haastattelussaan, että 1990-luvulla keskustelu jumalanpalveluskielestä lähti liikkeelle epäonnistuneesti, sillä se ohjautui pian käsittelemään ainoastaan pastori Georgi Kochetkovin toimintaa ja hänen ehdottamiaan liturgisia uudistuksia, joista vain osa liittyi jumalanpalvelukseen. Näin suuri joukko pappeja, jotka eivät laske-neet itseään Kochetkovin seuraajiksi, ei päässyt keskustelemaan jumalanpalveluksen kielestä ja sen ymmärtämisen tärkeydestä. Metropoliitta Ilarion korostaa, että tämä papiston vaikeneminen ei tarkoittanut sitä, että kieli-asiat olisi ollut kunnossa, sillä vieläkin suurin osa kirkkokansasta ei ymmärrä, mitä jumalanpalveluksessa tapahtuu. Niin kauan kuin tämä tilanne jatkuu, kielikysymystä ei voida ohittaa. Ilarion toteaa: ”Jos meidän seurakuntalaisemme eivät ymmärrä rukousten sanoja, asia on vakava ja se on ratkaistava jotenkin.”¹⁴ Ilarionin mukaan aikuiset seurakuntalaiset ymmärtävät kasteen sakramentin teksteistä keskimäärin 20–30 %, mutta monet eivät senkään vertaa, toiset eivät mitään.¹⁵

Ortodoksiseen kirkkoon tulevan ihmisen täytyy ylittää monenlaisia esteitä, joista yksi on kielimuuri. Metropoliitta Ilarion on sitä mieltä, että kirkkoslaavin kielen käyttöä ei voida eikä tarvitsekaan lopettaa, mutta joitakin jumalanpalveluksen osia voidaan hyvin lukea venäjäksi, esimerkiksi psalmeja sekä epistola-, evankeliumi- ja parimiatekstejä, kuten ulkomailla toimivissa venäjänkielisissä seurakunnissa jo laajasti tehdäänkin. Ilarion pitää välttämättömänä, että kirkkoihin saadaan seurakuntalaisten käyttöön jumalanpalveluskirjoja (liturgia, ehtoopalvelus, aamupalvelus ja vigilia), joissa on palvelusten tekstit rinnakkaisilla palstoilla sekä kirkkoslaavin että venäjän kielellä, jotta he pystyisivät seuraamaan ja ymmärtämään jumalanpalveluksia.¹⁶

Pokrovskin ja Nikolaevskin hiippakunnan piispa Pakhomij (Bruskov) puolestaan toteaa haastattelussaan, että Venäjän patriarkaatin virallinen kannanotto kielikysymykseen (2011) on epätarkka ja voi johtaa harhaan. Hän kysyy, minkä kriteerin mukaan määriteltäisiin, mikä kirkkoslaavin kielessä on vaikeasti ymmärrettävää ja mikä ei, ja lisää, että seurakuntalaisten jumalanpalvelustekstien ymmärtäminen riippuu myös heidän kirkollisuutensa asteesta. Ymmärtämisen riman määrittäminen vaikuttaisi suoraan siihen, kuinka paljon kirkkoslaavinkielisiä tekstejä jouduttaisiin sopeuttamaan eli

venäläistämään. Sen vuoksi piispa Pakhomij näkee turvallisemmaksi pidättyä maltillisessa kielen sopeuttamisessa ja panostaa kirkkoslaavin kielen opettamiseen kouluissa ja seurakunnissa sekä jumalanpalvelustekstien selkeään lukemiseen kirkoissa.¹⁷

Moskovan patriarkaatin lausuntoa käsiteltiin myös Venäjän ortodoksisen kirkon ja Venäjän kielen instituutin järjestämässä Kolmannessa nykyaikaisen hymnografian konferenssissa vuonna 2011. Konferenssin osanottaja, tutkija Kirill Mozgov, kommentoi lausuntoa (2011) puheenvuorossaan. Hän esitti lausuntoon joitakin muutoksia ja lisäyksiä. Mozgov korosti, että Kyrillos ja Metodios eivät 800-luvulla kääntäneet tekstejä kirkkoslaavin kielelle vaan muinaisbulgarian murteelle, joka poikkeaa merkittävästi nykyisestä kirkkoslaavin kielestä kieliopiltaan, ortografialtaan ja lauserakenteeltaan. Mozgov on sitä mieltä, että jos aletaan muuttaa kirkkoslaavin lauserakennetta venäjän kielen mukaiseksi, lopputuloksena ei ole enää kirkkoslaavin kieli vaan stilisoitu venäjän kieli.¹⁸

Mozgov muistuttaa, että myös muissa slaavilaisissa ortodoksikirkoissa on ollut ongelmia jumalanpalvelustekstien ymmärrettävyyden kanssa. Kirkkoslaavin kieli on ollut virallisena jumalanpalveluskielenä myös Serbian, Bulgarian, Ukrainan, Valko-Venäjän, Puolan, Tšekin ja Slovakian ortodoksisissa kirkoissa. Kaikissa näissä kirkoissa on vaihtelevassa määrin käytössä myös kansankielisiä jumalanpalvelustekstejä. Ensimmäiset bulgariankieliset jumalanpalvelustekstien käännökset julkaistiin metropoliitta Boriksen toimesta vuonna 1908. Bulgarian ortodoksisen kirkon kirkolliskokous päätti patriarka Maksimin johdolla vuonna 1998 käyttää nykybulgariankielisiä tekstejä jumalanpalveluksien toimittamisessa. Tällä hetkellä Bulgariassa toimitetaan jumalanpalveluksia sekä nykybulgarian kielellä että bulgarialaisella kirkkoslaavin kielellä.¹⁹

Serbian ortodoksisessa kirkossa on toimitettu jumalanpalveluksia kansankielellä jo yli 40 vuoden ajan. Sen lisäksi Serbiassa käytetään myös venäläistä kirkkoslaavin kieltä sekä serbialaista kirkkoslaavin kieltä, jotka poikkeavat toisistaan. Raamatuntekstit luetaan pääasiassa nykyserbin kielellä. Serbian kirkon papeilla on täysi vapaus jumalanpalveluskielen valinnan suhteen; joissakin kirkoissa luetaan pelkästään raamatuntekstit serbin kielellä ja kaikki muut tekstit serbialaisella kirkkoslaavin kielellä, toisissa puolestaan kaikki lauluosuudet ovat serbialaisella kirkkoslaavin kielellä, mutta kaikki muut rukoukset ja tekstit luetaan nykyserbin kielellä.²⁰

Tällä hetkellä julkinen keskustelu jumalanpalveluskielistä on hiljentynyt Venäjällä. Papisto odottaa patriarkaatilta konkreettisia päätöksiä ja oh-

jeistusta kirkkoslaavin kielen sopeuttamisen suhteen. Eri hiippakunnissa ja eri seurakunnissa on erilaisia käytäntöjä jumalanpalveluskielten käytössä. Kirkkoherra Aleksandr Sorokinin mukaan Pietarin metropolian alueella kaikissa seurakunnissa on katekumeeniopetuksen järjestäminen tullut pakolliseksi. Sen vuoksi kielikysymys on ratkaistu erilaisin tavoin eri seurakunnissa. Joissakin seurakunnissa katekumeeniopetukseen sisältyy kirkkoslaavin kielen opetusta ja niissä jumalanpalveluskielenä on kirkkoslaavi. Toisissa taas papit pyrkivät venäläistämään kirkkoslaavin kieltä eli sopeuttamaan sitä ymmärrettävämpään muotoon vaikeimmissa kohdissa. Vaikka Venäjän kirkon virallisen kannan mukaan tällä hetkellä venäjän kieltä ei voida käyttää jumalanpalveluksissa, joissakin kirkoissa osa raamatunteksteistä luetaan venäjän kielellä, minkä lisäksi kirkkoslaavin kieltä venäläistetään jopa lauserakenteiden tasolla. Joitakin jumalanpalvelusten osia, esimerkiksi aamupalveluksen kanonien tropareita, saatetaan lukea runollisena venäjänkielisenä käännöksenä. Jotkut papit toimittavat kasteen sakramentteja venäjän kielellä.²¹

Tutkija Anna Alieva kuvaa Moskovan metropolian tilannetta samankaltaisena kuin Sorokin kuvaa Pietarin tilannetta. Alieva kertoo, että sekä papiston että kirkkokansan kiinnostus jumalanpalvelustekstien venäjänkielisiä käännöksiä kohtaan on suuri, mutta ihmiset eivät halua ilmaista kiinnostustaan julkisesti, etteivät leimautuisi ja toisaalta myös siksi, että Venäjän kirkon virallisen kannan mukaan tällä hetkellä venäjän kieltä ei voida käyttää jumalanpalveluksissa. Kiinnostus näkyy runsaina latauksina verkkosivustoilla, joilla on vapaasti saatavilla venäjänkielisiä jumalanpalvelustekstejä pdf-tiedostoina.²² Tekstejä on tarjolla useilla eri sivustoilla²³, joista suurimman taustalla toimii Ortodoksinen yhdistys *Azbuka very*. Tämän yhdistyksen hengellisenä tukijana toimii Smolenskin ja Kaliningradin metropoliitta Kirill.²⁴ Venäjänkielisiä tekstejä ovat vuosien saatossa kääntäneet useimmat henkilöt (käännösvuodet sulkeissa), muun muassa Evgraf Lovjagin (1860-1870), Nikolaj Nakhimov (1900-1910), pappismunkki Feofan (Adamenko) (1920-1930), piispa Aleksandr (Mileant) (1990-2000), pappismunkki Amvrosij (Timrot) (1990-2010) ja pappi Georgij Kochetkov (1990-2015).²⁵

Voidaan todeta, että kirkkoslaavin kieli ei ole monoliittinen eikä ole koskaan ollut muuttumaton. Kirkkoslaavia käytetään slaavilaisten kielten alueen ortodoksisissa kirkoissa monin eri tavoin joko sellaisenaan, sopeutettuna tai rinnakkain eri kansankielten kanssa kuten Serbiassa ja Bulgariassa. Keskustelu jumalanpalveluskielistä Venäjällä ei näytä vielä päättyneen, vaikka se onkin tällä hetkellä vähäistä.

Suomen ortodoksisessa kirkossa venäjänkielisten jäsenten määrä kasvaa koko ajan kirkkoon liittymisten myötä. Tällä hetkellä niissä Suomen ortodoksisissa seurakunnissa, joissa on mahdollisuus palvella venäjänkielisiä seurakuntalaisia, käytetään pääasiassa kirkkoslaavinkielisiä jumalanpalveluskirjoja. Sen lisäksi joissakin seurakunnissa käytetään myös venäjänkielisiä raamatuntekstejä. Helsingin hiippakunnan alueella, jossa venäjänkielisten seurakuntalaisten osuus suuri, on myös kirjava käytäntö kielten suhteen. Joissakin kirkoissa käytetään sopeuttamatonta kirkkoslaavin kieltä, mutta evankeliumitekstejä luetaan venäjäksi; toisissa taas kirkkoslaavia sopeutetaan jonkin verran ja samalla evankeliumitekstejä luetaan kirkkoslaaviksi; joissakin puolestaan käytetään pelkästään venäjänkielisiä jumalanpalvelustekstejä sekä luetaan raamatuntekstejä venäjäksi.

Suomen ortodoksisen kirkon käytäntö muistuttaa siten tällä hetkellä käytäntöjä Venäjällä; Suomessakin on sekä konservatiivisia, sopeuttavia että uudistavia käytäntöjä. Ekumeenisen patriarkaatin autonomisena kirkkona Suomen kirkolla on kuitenkin vapaus harkita ja itsenäisesti päättää, mihin näistä kolmesta käytännöstä se suuntautuu.

Viitteet

- ¹ Termi *sopeuttaminen* kuvaa venäjänkielisiä sanoja *редактирование, русифицирование*, joita käytetään puhuttaessa kirkkoslaavin kielen muuttamisesta venäjän kieleen suuntaan (ks. *Venäjän ortodoksisen kirkon patriarkaatti* 2011).
- ² *Sluzhba Sreda* 2011. Riippumaton tutkimuskeskus *Sreda*.
- ³ *Venäjän ortodoksisen kirkon patriarkaatti* 2011.
- ⁴ *Sirko* 2011 ja *Karelin* 2011. Samoilla linjoilla myös *Shljapin* 2014.
- ⁵ *Mozgov* 2011. Kielentutkijat nimittävät venäläisen kirkkoslaavin kielen nykyistä muotoa *synodaaliseksi*, tai *uusmoskovalaiseksi* kirkkoslaavin kieleksi (*Синодальный, или новомосковский извод церковнославянского языка*), joka on suurimmaksi osaksi muokkautunut Venäjällä vuoteen 1700 mennessä (*Suprun & Moldovan*, 2005).
- ⁶ *Mozgov* 2007 ja 2011. Samansuuntaisia kommentteja on esittänyt myös *Lash* 2016.
- ⁷ *Bruskov* 2012, *Alfejev* 2007, *Kravetskij & Pletneva* 2001, *Rybko* 2014 ja *Tsorionov* 2014.
- ⁸ *Kravetskij* 2009. Aivan viime aikoina on myös muutamissa slavistiikan tiedekunnissa alettu tutkia nykyisin käytössä olevan kirkkoslaavin kielen tilannetta, kirkkoslaavin kielen historiallisia vaiheita ja muutoksia sekä kirkkoslaavin ja venäjän kielen vaikutuksia toisiinsa sekä vaikutusten merkitystä kielten nykytilanteeseen (*Grudeva* 2016).
- ⁹ *Kravetskij & Pletneva* 2001, 14.
- ¹⁰ *Kravetskij & Pletneva* 2001, 21–22.

- ¹¹ *Kravetskij & Pletneva* 2001, 23.
- ¹² *Kravetskij & Pletneva* 2001, 24.
- ¹³ *Kravetskij & Pletneva* 2001, 13–18.
- ¹⁴ ”Если наши прихожане не понимают слова молитв – это серьезный вопрос, и его надо как-то решать.” (*Alfejev* 2007).
- ¹⁵ *Alfejev* 2007. Volokolamskin metropoliitta Ilarion (Alfejev) on tällä hetkellä Moskovan patriarkaatin ulkoisten kirkollisten suhteiden osaston johtaja.
- ¹⁶ *Alfejev* 2007.
- ¹⁷ *Bruskov* 2012.
- ¹⁸ *Mozgov* 2011.
- ¹⁹ *Mozgov* 2011.
- ²⁰ *Mozgov* 2011.
- ²¹ *Sorokin* 2017. Aleksandr Sorokin toimii Feodorovin Jumalanäidin ikonin seurakunnan kirkkoherrana Pietarissa.
- ²² *Alieva* 2017. Anna Alieva toimii tutkijana ja opettajana Pyhän Filaretin instituutissa Moskovassa.
- ²³ Esimerkiksi *Azbyka* 2017, *Kochetkov* 2017 ja *Liturgia* 2017.
- ²⁴ *Azbyka* 2017. Ortodoksinen yhdistys *Azbuka very*.
- ²⁵ *Liturgia* 2017.

Lähteet

Alieva, Anna

2017 Алиева А, Сähköpostihaastattelu (24.01.2017). Haastattelija Vaslav Skopets.

Alfejev, Ilarion

2007 Алфеев, И, РПЦ о допустимости современного русского языка в литургии. НГ-Религии, Интерфакс. <http://www.katolik.ru/mir/1016-archive/94798-st27143.html>, viitattu 25.01.2017.

Azbyka

2017 Jumalanpalvelusten käännökset venäjän kielelle <https://azbyka.ru/> viitattu 25.01.2017.

Bruskov, Pakhomij

2012 Брусков П, Практические вопросы применения Церковнославянского языка в современном Богослужении: доклад на пленарном заседании межрегионального форума «Славянский мир: общность и многообразие». <http://www.pravoslavie.ru/56003.html>, viitattu 25.01.2017.

Grudeva, Jelena

2016 Грудева Е., Церковнославянский язык: история и современность. Монография, редакция Грудева Е.В. Издательство АНС СибАк, Новосибирск. s. 6-22.

Karelin, Rafail

- 2011 Карелин Р, О том, что не должно быть забыто. <http://www.pravoslavie.ru/48892.html>, viitattu 25.01.2017.

Kochetkov, Georgi

- 2017 Jumalanpalvelustekstien käännökset venäjän kielelle. <http://www.ogkochetkov.ru/liturgischeskie-perevody/>, viitattu 25.01.2017.

Kravetskij, Aleksander

- 2009 Кравецкий А, Богослужебный язык Русской Церкви совершенно не изучен. Интервью Юлии Зайцевой. <http://www.blagovest-info.ru/index.php?ss=2&s=5&id=31021>, viitattu 25.01.2017.

Kravetskij, Aleksander & Pletneva, Aleksandra

- 2001 Кравецкий А. и Плетнева А., История церковнославянского языка в России конец XIX – XX в. Российская академия наук: Языки русской культуры. Институт русского языка имени В.В. Виноградова. Москва.

Lash, Ephrem

- 2016 Вопросы перевода Богослужений на современный язык. Богослов.ru, Кифа № 11 (2016). <http://gazetakifa.ru/content/view/5519/139/>, viitattu 25.01.2017.

Liturgia

- 2017 Jumalanpalvelustekstien käännökset venäjän kielelle <http://www.liturgia.ru/> viitattu 25.01.2017.

Mozgov, Kirill

- 2007 Мозгов К., Проблема богослужебного языка: Труды преподавателей Свято-Филаретовского института. s. 38-49. https://sfi.ru/_Resources/Persistent/4eddbc48c56759cf2c71613361fb91acefd4441a/Vyp.3_K.Mozgov.pdf, viitattu 25.01.2017.
- 2011 Мозгов К, Документ Межсоборного присутствия «Церковнославянский язык в жизни РПЦ XXI века» и опыт подобной дискуссии в других славянских церквях: III конференция «Современная православная гимнография». Совет Русской Православной Церкви и Института русского языка им. В.В. Виноградова РАН. <https://psmb.ru/a/dokument-mezhsobornogo-prisutstviya-cerkovnoslavyanskiy-yazyk-v-zhizni-rpc-xxi-veka-i-opyt-podobnoy-diskussii-v-drugih-slavyanskih-cerkvah.html>, viitattu 25.01.2017.

Rybko, Sergij

- 2014 Рыбко С, Православный взгляд на перевод богослужения. Аналитика.
<http://orthoview.ru/pravoslavnyj-vzglyad-na-pervod-bogosluzheniya/>,
 viitattu 25.01.2017.

Shljapin, Aleksij

- 2014 Шляпин А, Православный взгляд на перевод богослужения. Аналитика.
<http://orthoview.ru/pravoslavnyj-vzglyad-na-pervod-bogosluzheniya/>,
 viitattu 25.01.2017.

Sirko, Oleg

- 2011 Сирко О, Приносящие чуждый огонь. <http://www.pravoslavie.ru/49151.html>, viitattu 25.01.2017.

Sluzhba Sreda

- 2011 Служба «Среда», Некоммерческая Исследовательская Служба: ФОМ-Пента Опрос, Язык Богослужений: Церковнославянский или русский? Результаты Всероссийского репрезентативного опроса. <http://www.pravoslavie.ru/48856.html>, viitattu 25.01.2017.

Sorokin, Aleksandr

- 2017 Сорокин А, Sähköpostihaastattelu (23.01.2017). Haastattelija Vaslav Skopets.

Suprun, Adam & Moldovan, Aleksandr

- 2005 Супрун А., Молдован А., Старославянский и церковнославянский язык: Языки мира, Славянские языки. Academia. s. 29–69.

Tsorionov, Dmitrij

- 2014 Цорионов Д, Православный взгляд на перевод богослужения. Аналитика.
<http://orthoview.ru/pravoslavnyj-vzglyad-na-pervod-bogosluzheniya/>,
 viitattu 25.01.2017.

Venäjäin ortodoksisen kirkon patriarkaatti

- 2011 Патриархия Русской Православной Церкви, Церковнославянский язык в жизни Русской Православной Церкви XXI века: Проект документа. <http://www.patriarchia.ru/>, viitattu 25.01.2017.